

IDEA ČECHOSLOVAKISMU VERSUS DOTVÁŘENÍ SVÉBYTNÉHO SLOVENSKÉHO POLITICKÉHO NÁRODA V PRVNÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLICE

Jan RYCHLÍK

Univerzita Karlova Praha
Filozofická fakulta
Ústav českých dějin
Náměstí Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
Česká republika
jan.rychlik@ff.cuni.cz

RYCHLÍK, Jan. The Idea of the Czechoslovakism Versus the Extension of the Sovereign Political Nation in the First Czechoslovak Republic. Czechoslovakism is a theory claiming that Czechs and Slovaks form a single nation using two languages or two literary versions of the same language. Czechoslovakism is based on natural cultural and language affinity of Czechs and Slovaks and has roots in early romantic national movements. The theory was essential for the creation of Czechoslovakia in 1918. During the inter-war period Czechoslovakism was supported by official representatives and became part of the state ideology. In Slovakia, however, the idea was strongly criticized and rejected by most of the population and especially by the autonomist movement. After 1945 the idea was abandoned.

Klíčová slova: čechoslovakismus; první Československá republika; politický národ;

Keywords: Czechoslovakism; the First Czechoslovak Republic; Political Nation;

Teorie čechoslovakismu hlásala, že Češi a Slováci tvoří jeden národ, hovořící jedním jazykem o dvou spisovných formách. Ve své původní podobě tato teorie vznikla v 19. století jako důsledek nového pojetí národa v českém i slovenském prostředí. Země české koruny, tedy Čechy, Morava a Slezsko, nebyly ve středověku etnicky a jazykově české: v Čechách a na Moravě bylo české pouze vnitrozemí, zatímco pohraniční území bylo osídleno německým obyvatelstvem, které ve Slezsku tvořilo dokonce většinu.¹ Až do konce 18. století převládalo v českém prostředí územní pojetí národa. Čechem (*ein Böhme*) byl ten, kdo bydlel v Če-

¹ K českému Slezsku (označovaném též jako Opavské Slezsko, podle svého hlavního města) patřilo též Slezsko Těšínské s vysokým počtem polského obyvatelstva. Češi byli proto ve Slezsku ve skutečnosti podle početnosti až na třetím místě.

chách, podobně jako Moravanem (*ein Mährer*) byl zase ten, kdo bydlel na Moravě. Samozřejmě, že si obyvatelstvo i tehdy uvědomovalo jazykové rozdíly, ty však nebyly ještě prvořadě. Teprve na přelomu 18. a 19. století dochází postupně ke změně. V této době začal být pojem národa ve střední a východní Evropě vázán především na jazyk. Vyplývalo z toho, že osoby hovořící stejným jazykem byly považovány automaticky za příslušníky téhož národa. Za Čecha proto začal být považován nikoliv každý obyvatel Čech, ale česky hovořící obyvatel Čech, Moravy a Slezska. Uvedenou koncepci prosazoval a také skutečně úspěšně prosadil český učenec Josef Jungmann.² V okamžiku, kdy byla tato koncepce přijata, vznikla otázka, zda také Slováci, tedy obyvatelé hornouherských žup, kteří hovoří jazykem velmi blízkým češtině, patří k českému národu. Protože slovenština byla většinou českých filologů v 19. století považována za pouhý dialekt češtiny, odpovídali čeští učenci a později i politici na uvedenou otázku vesměs kladně. Ve vizích českých obrozenců a politiků tak během 19. století postupně vznikly dvě koncepce: „užší“, která kalkulovala v budoucnosti se vznikem českého státu jen na bázi historických celků, tj. Čech, Moravy a Slezska, a „širší“, usilující o spojení všech „Čechoslovanů“ na bázi práva přirozeného, tj. spojením Čech, Moravy a Slezska se Slovenskem. Charakteristické je, že v tomto případě čeští politici účelově kombinovali právo přirozené s historickým, protože odmítali jakékoliv návrhy na odčlenění území s převahou německého obyvatelstva.

Místo poněkud zmatečného pojmu „Čechoslovan“ a „československý národ“ se začaly především od počátku první světové války používat spíše pojmy „Čechoslovák“ a „československý národ“. Pojem „Československo“ je naproti tomu novotvarem, který vznikl teprve v roce 1918. Samotný výraz „českoslovakismus“ pro označení výše vysvětlené teorie národní jednoty vznikl dokonce ještě později: vymysleli jej po roce 1918 slovenští autonomisté, kteří od počátku myšlenku jednotného československého národa odmítali. V jejich pojetí měl tento výraz od počátku negativní konotaci. Stoupenci teorie jednotného československého národa se sami nikdy jako čechoslovakisté neoznačovali. Výraz „českoslovakismus“ se však stal postupem času technickým termínem, který se především po druhé světové válce, kdy byl oficiálně zavržen, všeobecně vžil.

V českém prostředí byla myšlenka čechoslovakismu v 19. století velmi živá. Viděno z české perspektivy se Slovensko³ jevílo jako jedna z dalších „českých“ provincií, podobně jako Morava či Slezsko. Čechoslovakismus znamenal, že Čechů je ve skutečnosti téměř o dva miliony víc, resp. znamenal, že etnický český území je větší minimálně o 20 000 čtverečních kilometrů, které jednou případnou území obnoveného českého státu.⁴ Ze slovenského pohledu ovšem vypadala

² HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence*. Praha: Touha a skutečnost, 1999, s. 146.

³ Pojem „Slovensko“ byl používán v českém i slovenském prostředí pro označení území obývaného Slováky. Toto území ale nebylo přesně vymezeno, protože Slovensko netvořilo před rokem 1918 v rámci Uher žádný administrativní celek. Srv. Ottův slovník naučný, díl XXIII, Praha 1905, s. 454.

⁴ Čeští politici v 19. století vždy zdůrazňovali, že nezpochybňují právo habsbursko-lotrinského rodu na českou korunu a že jim jde jen o obnovu českého státu v rámci existující habsburské monarchie. Nešlo jim ovšem o pouhou federalizaci monarchie, jak se obvykle v literatuře tvrdí, ale o mnohem volnější spojení. České země měly získat v rámci habsburské monarchie obdobně

situace poněkud jinak. Je pravda, že slovenština jako jazyk nebyla až do počátku 19. století kodifikována a slovakizovaná čeština se běžně používala v běžném písemném styku v mnoha slovenských městech. To ale neznamenalo, že by se Slováci v těchto městech považovali za Čechy. Otázka identity slovenského obyvatelstva v této době, především pak příslušníků vyšších vrstev, není ostatně ani dnes zcela objasněná. Až do 18. století tvořily privilegované vrstvy, tedy především šlechta, duchovenstvo a měšťané svobodných královských měst, jediný uherský národ (*una eademque natio hungarica*) a to bez ohledu na svůj etnický původ nebo jazyk. Teprve od konce 18. století se objevuje snaha maďarské šlechty změnit tento stav a vytvořit na místo starých Uher národní maďarský stát. Vznikla teorie *hungarismu*, podle které měli všichni obyvatelé Uher bez ohledu na svůj původ a jazyk přijmout za svůj maďarský jazyk a maďarskou kulturu. Uvedená koncepce se plně prosadila během uherské revoluce roku 1848 a byla potvrzena po rakousko-uherském vyrovnání roku 1867. Všichni obyvatelé Uher byli prohlášeni za příslušníky jediného uherského politického národa (*Magyar nemzet*), což znamenalo, že se měli postupně pomadžarštit a stát se v delší časové perspektivě bez ohledu na svůj původ Maďary. Nemaďarské národy v Uhrách ovšem podobný program odmítaly, což se plně týkalo i Slováků, kteří si vlastně nyní mohli vybrat, zda se stanou „dobrovolně“ Maďary, anebo zda se pustí do konfliktu s oficiální státní ideologií. Při hledání možností, jak se účinně postavit stále silnějšímu maďarizačnímu tlaku, přicházely v úvahu v podstatě dvě možnosti: prohlásit se v duchu čechoslovakismu za součást jediného československého (československého) národa, tj. stát se vlastně českou menšinou v Uhrách, anebo si urychleně vytvořit vlastní politický program opírající se o slovenskou svébytnost. Obě možnosti měly své výhody i nevýhody. V prvním případě se Slováci mohli opřít o mnohem silnější Čechy, riskovali však, že se nakonec budou muset vzdát své vlastní slovenské identity. Druhá varianta vyžadovala spoléhat výhradně na vlastní síly, které byly na počátku 19. století slabé, dávala však mnohem větší záruky uchování vlastní svébytnosti.

Při rozhodování mezi uvedenými dvěma alternativami sehrálo velkou úlohu konfesijní rozdělení Slováků na evangelickou (luteránskou) menšinu a katolickou většinu. Slovenští evangelíci používali už od počátku 17. století český překlad Bible (tzv. Bible kralická) a využívali rovněž češtinu jako liturgický jazyk. Řada slovenských evangelíků byla ostatně potomky českých protestantů, kteří museli z Čech a Moravy odejít v důsledku rekatolizace v 17. století. Právě mezi slovenskými evangelíky se objevuje už koncem 17. století myšlenka, že Slováci a Češi mají společný československý jazyk (*Lingua bohemoslavica*) a tvoří tedy vlastně jeden národ. Pro slovenské evangelíky, hlásící se k odkazu českého hnutí 15. století i druhé české reformace 16. století, byla vazba na Čechy čímsi přirozeným. Nic na tom neměnil ani fakt, že šlo o vazbu ryze historickou, protože na přelomu osmnáctého a devatenáctého století již byly české země z více

postavení, jaké měly od roku 1867 Uhry. Od přelomu 19. a 20. století se objevují – byť zatím jen okrajově – i mnohem radikálnější programy usilující fakticky o úplnou samostatnost českého státu. I tyto programy počítaly z taktických důvodů s tím, že by císař zůstal v takovémto českém státě i nadále titulárním českým králem.

než 90 % katolické a protestantů zde bylo podstatně méně, než na Slovensku. Pro evangelíky bylo tedy přijetí myšlenky jednotného národa i jazyka přijatelné. Katolická většina se však k podobnému programu stavěla od počátku velmi zdrženlivě až odmítavě. Ani katolíci ovšem neodmítali užší spolupráci s Čechy, byť na jiných základech.

Myšlenka úplného splynutí Slováků s Čechy na základě používání českého jazyka se ukázala jako nereálná už ve čtyřicátých letech 19. století. I když řada slovenských kulturních činitelů psala česky (např. Pavol Jozef Šafárik, který používal i počeštěnou verzi svého jména – Pavel Josef Šafařík), jen málo kdo z nich se považoval za Čecha. Slovní zásoba spisovné češtiny byla kromě toho pro běžný styk mezi Slováky přeci jen nevhodná. Definitivní kodifikace spisovné slovenštiny se tak stala jen otázkou času. První pokus o kodifikaci provedl už na počátku 19. století katolický kněz Anton Bernolák (1762-1813) působící v západoslovenské Trnavě. Kodifikace byla provedena v roce 1787 na základě západoslovenských nářečí, velmi blízkých češtině.⁵ Pokus však nebyl úspěšný, protože tuto kodifikaci nepřijali nejen evangelíci, ale ani část katolíků na středním a východním Slovensku, pro které byl západoslovenský dialekt příliš vzdálený hovorové řeči. Proto když se v roce 1842 evangelík Ľudovít Štúr (1815-1856) rozhodoval pro nový pokus, konzultoval svou snahu nejprve s katolickým knězem a básníkem Jánem Hollým a zvolil raději za základ jazyka středoslovenské nářečí.⁶ Druhý kodifikační pokus byl úspěšně proveden v roce 1843. Stal se základem spisovné slovenštiny a přes určité dílčí změny v oblasti pravopisu je jím v podstatě dodnes. Samotní evangelíci postupně ve své většině opustili myšlenku splynutí s Čechy a rovněž se postavili na stanovisko slovenské svébytnosti.⁷

Rakousko-uherské vyrovnání z roku 1867 na dlouhý čas pohřbilo myšlenky spojení Čechů a Slováků do jediného celku, protože oba národy se ocitly v rozdílných částech monarchie. Vyrovnáním byla garantována celistvost Uher, kterou byl císař František Josef I. jako korunovaný apoštolský král uherský byl korunovační přísahou zavázán hájit. Česká staročeská politika vedená Palackým a po jeho smrti jeho zetěm Františkem Ladislavem Riegreem na Slovensko rezignovala. Palacký a Rieger, vycházejíce z jazykového chápání národa, stáli na stanovisku, že jestliže si Slováci kodifikovali vlastní jazyk a považují se za národ odchýlný od Čechů, nemají vůči nim Češi už žádné závazky či povinnosti. Změnu svého stanoviska podmiňovali návratem Slováků zpět ke spisovné češtině, ve kterou tajně doufali. Známy se stal Riegerův výrok na adresu slovenské delegace, která přišla do Prahy žádat o finanční pomoc na slovenské kulturní aktivity. Když si Slováci stěžovali na persekuci ze strany uherských úřadů, likvidaci slovenských středních škol a nakonec i jediné kulturní instituce – Maticе slovenské, odpověděl jim Rieger, že jsou si svým postavením sami vinni, neboť se „odtrhli od Čechů“:⁸ Rieger v roce 1880 navštívil Budapešť, kde jednal s maďarskými politiky. Ujistil je, že česká politika uznává celistvost Uher a český zájem o Slováky

⁵ KOVÁČ, Dušan. Dějiny Slovenska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny (NLN), 1998, s. 89.

⁶ KOVÁČ, ref. 5, s. 109.

⁷ ŠPIESZ, Anton. Dejiny Slovenska na ceste k sebauvedomeniu. Bratislava: Perfekt, 1992, s. 71.

⁸ ŠPIESZ, ref. 7, s. 108.

je čistě kulturní a nadto omezený. Rieger se tím snažil přimět představitele vládnoucí uherské liberální strany ke změně jejich negativního stanoviska k přeměně rakousko-uherského dualismu v česko-rakousko-uherský trialismus. Tato snaha ale vyzněla naprázdno.⁹

Zásadní změna v poměru ke Slovensku a renesance myšlenky čechoslovakismu nastala teprve v osmdesátých a devadesátých letech. Představitel mladočechů Karel Kramář v devadesátých letech začal opět kombinovat české historické právo s právem přirozeným a znovu tak otevřel myšlenku pozdějšího spojení českých zemí a Slovenska do jednoho celku. S mnohem propracovanější koncepcí vystoupil univerzitní profesor Tomáš Masaryk, nejprve poslanec za mladočeskou stranu a později předseda a poslanec své vlastní lidové čili realistické strany. Masaryk se narodil v Hodoníně na moravsko-slovenském pomezí, jeho otec byl Slovák z nedaleké slovenské vesnice Kopčany. Masaryk již jako prezident Československé republiky sám v rozhovoru se spisovatelem Karlem Čapkem ve dvacátých letech přiznal, že jako dítě si žádný rozdíl mezi Čechy a Slováky neuvědomoval, protože v jeho rodném kraji se příslušníci obou národů nepovažovali vzájemně za cizí.¹⁰ Myšlenka, že Češi a Slováci jsou jedním národem, se proto Masarykovi zdála zcela logickou a přirozenou. V osmdesátých letech navštěvoval Masaryk se svou rodinou vždy v létě Turčianský sv. Martin, kde se seznámil se slovenským spisovatelem a čelným představitelem Slovenské národní strany Svetozárem Hurbanem Vajanským.¹¹ Vajanský, sám evangelík, ovšem odmítl Masarykovou pojetí Čechů a Slováků jako jednoho národa. Dokazoval Masarykovi, že Slováci jsou svébytným slovanským národem odlišným od Čechů s vlastním jazykem a kulturou, které se nehodlají vzdát. Masaryk proto vystoupil se zcela novým pojetím československé národní jednoty: ta měla být především politická, tj. Češi a Slováci měli tvořit jeden politický národ, podobně jako jej tvoří Švýcaři či Američané. Vytvoření jednotného politického československého národa nemělo přitom žádnou vazbu na společný jazyk. Masaryk si uvědomoval, že za půl století od kodifikace slovenštiny se stala spisovná slovenština nezměnitelným faktem a návrat ke spisovné češtině je proto už nemožný. Slovenština pro Masaryka nebyla problémem: vycházel z toho, že při vzájemné srozumitelnosti češtiny a slovenštiny není nutné, aby oba národy musely mít jeden společný jazyk, a to ani v rámci společného státu. Sám ostatně slovensky uměl a později jako prezident při svých vystoupeních na Slovensku také slovenštinu používal.¹² Československý politický národ měl proto používat dva jazyky a Slováci si také měli plně zachovat svou literaturu, umění a kulturu vůbec. Masaryk byl zřejmě do značné míry pod vlivem situace v USA, odkud pocházela jeho manželka Charlotta Garrigue (její příjmení Masaryk přijal a připojil ke svému jménu), a kde

⁹ KONTLER, László. Dějiny Maďarska. Praha: NLN, 2001, s. 479-480 (poznámka: autorem kapitoly o česko-maďarských vztazích je Richard Pražák).

¹⁰ ČAPEK, Karel. Hovory s TGM. 1. souborné vydání. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 131.

¹¹ OPAT, Jaroslav. Filozof a politik T. G. Masaryk 1882-1893. Praha: Melantrich, 1990, s. 208-209.

¹² Tuto tradici po něm převzal částečně i jeho nástupce Edvard Beneš. Ten ovšem aktivně slovensky neuměl a proto při svých vystoupeních na Slovensku pouze četl předem připravené a přeložené texty.

skutečně z přistěhovalců různých národností vzniká jediný politický národ. Jinak řečeno, Masarykova koncepce čechoslovakismu nevyžadovala od Slováků, aby se vzdali své dosavadní identity a přijali identitu českou. Oproti starším koncepcím byla proto tato přijatelná alespoň pro část slovenské intelektuální veřejnosti.¹³

Myšlenka politického spojení českých zemí se Slovenskem byla před rokem 1914 spíše akademickou úvahou, protože jak už bylo řečeno, dualistické uspořádání podobné řešení předem vylučovalo. První světová válka však otevřela cestu k její realizaci. T. G. Masaryk a jeho někdejší žáci Edvard Beneš a slovenský astronom Milan Rastislav Štefánik krátce po vypuknutí války zahájili v dohodových státech agitaci za rozbití Rakousko-Uherska a obnovení českého státu, ke kterému by bylo připojeno i Slovensko. Ve vztahu k dohodovým státům přitom argumentovali tím, že Češi a Slováci jsou jedním národem a nový útvar tedy bude národním státem československého národa. V memorandu pro Foreign Office nazvaném „Nezávislé Čechy“ (*Independent Bohemia*) z dubna 1915 se např. říká toto: „Slováci jsou Češi, ačkoliv používají svůj dialekt jako spisovný jazyk.“ (The Slovaks are Bohemians, in spite of their using their dialect as their literary language¹⁴). Tuto argumentaci plně podporoval i Milan Rastislav Štefánik, který osobně byl přesvědčeným čechoslovakistou a slovenský národ jako samostatný a svébytný neuznával. Myšlenka společného česko-slovenského státu si od roku 1917 získávala stále větší popularitu i mezi českými a slovenskými politiky doma. V prohlášení českých poslanců na říšské radě z 30. května 1917 se již jasně požaduje „sloučení všech větví československého národa v demokratický český stát, zahrnující i slovenskou větev národa, žijící v souvislém celku s historickou vlastní českou.“¹⁵ Podobná prohlášení se pak opakovala v roce 1918. K této myšlence se přihlásil i vůdce slovenského agrárního proudu Milan Hodža a sociální demokraté. Většina slovenských politiků byla v této době ochotna fikci československého národa dočasně přijmout, protože v ní viděla vhodný nástroj, jak dostat Slováky z rámce uherského státu. Vystupovat s myšlenkou slovenské svébytnosti ve vztahu k Čechům momentálně nepovažovali za taktické. Triumvirát Masaryk, Beneš a Štefánik, stojící od roku 1916 v čele Československé národní rady v Paříži, totiž vůči dohodovým mocnostem argumentoval takto: Rakousko-Uhersko je nestabilní, protože je mnohonárodnostním státem neschopným vyřešit své národnostní otázky. Státy, které vzniknou na troskách Rakousko-Uherska, budou stabilní, protože půjde o národní státy. Především Štefánik, který žil dlouhou dobu ve Francii a měl přístup do vládních a vojenských kruhů, varoval před otevíráním slovenské otázky. Předpokládal, že velmoci by nedali souhlas s demontáží Rakousko-Uherska, jestliže by zjistily, že nově vzniklý stát bude ve skutečnosti rovněž mnohonárodnostním. Také v Deklaraci slovenského národa z 30. října 1918, kterou přijala Slovenská národní rada na svém ustavujícím zasedání

¹³ Podrobněji viz RYCHLÍK, Jan (ed.). Korespondence T. G. Masaryk – slovenští veřejní činitelé do roku 1918. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2007, s. 14-16.

¹⁴ RYCHLÍK, Jan – MARZIK, Thomas David – BIELIK, Miroslav (eds.). R. W. Seton-Watson and His Relations with the Czechs and Slovaks, 1906-1951. Documents. I. Martin – Praha: Matica slovenská – Ústav T. G. Masaryka, 1995, doc. 68, s. 229.

¹⁵ BENEŠ, Edvard. Světová válka a naše revoluce. III. Dokumenty. 3. vydání, Praha: Čin – Orbis, 1931, dok. 93, s. 292.

v Turčianském sv. Martině, se hovoří o „slovenskej vetvi československého národa“, která pro sebe žádá právo na sebeurčení.¹⁶ Mnoho členů ustavujícího shromáždění Slovenské národní rady přitom existenci jednotného československého národa odmítalo.

V nově vzniklém československém státu se idea čechoslovakismu stala základem státní doktríny. Ústava z 29. února 1920 začínala preambulí „My, československý národ“ a zaváděla dokonce i pojem „československý jazyk“.¹⁷ Ten ovšem reálně neexistoval a proto v § 4 jazykového zákona, který byl schválen současně s ústavou, bylo stanoveno, že v českých zemích je úředním jazykem zpravidla čeština a na Slovensku zpravidla slovenština, což umožňovalo používat češtinu i slovenštinu souběžně na celém území státu. České úřední vyřízení žádosti podané ve slovenštině a naopak bylo považováno za vyřízení v jazyku podání, což znamenalo, že z češtiny do slovenštiny a opačně se nepřekládalo, ani se nepořizovaly žádné úřední překlady. Slovenština tak byla povýšena na státní jazyk, který byl zaveden jako povinný i na všech maďarských, německých a rusínských (ukrajinských) menšinových školách na Slovensku, podobně jako se čeština povinně vyučovala na německých a polských menšinových školách v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jenže právě vznikem československého státu se idea čechoslovakismu vyčerpala, protože většina Slováků ji chápala jako čistě účelovou a nadále ji nepotřebovala. Z českého pohledu byl nový československý stát vlastně státem českým rozšířeným o Slovensko a Podkarpatskou Rus. Většinový slovenský pohled byl ale takový, že Československo má být Česko-Slovenskem (ve slovenštině se název státu i dnes píše se spojovníkem), tj. unii českého a slovenského národního státu s určitými společnými kompetencemi. Vzorem pro uspořádání česko-slovenského poměru se stalo právě rakousko-uherské vyrovnání z roku 1867.

T. G. Masaryk předpokládal, že v jednom státě dojde postupně ke sblížení Čechů a Slováků a nakonec k jejich splynutí. Domníval se také, že jestliže se slovenština stala v novém státě úřední řečí se stejným statusem jako čeština a Slováci získali vlastní školství od národních škol až po univerzitu a možnost úplného a nerušeného kulturního vývoje, budou ve svých požadavcích zcela uspokojeni. V tom se ovšem zásadně mýlil. Slováci jako plnohodnotný národ se již nemohli spokojit s kulturními a školskými požadavky, za které bojovali před rokem 1914 a zcela logicky vytýčili požadavek určité vlastní státnosti, zatím ještě v podobě pouhé autonomie. Masaryk podcenil národotvorný proces Slováků. I přes nepříznivé podmínky, které Slováci měli v Uhrách, se už před rokem 1914 konstituovali jako svébytný národ, resp. k dotvoření v takovýto národ jim chybělo velmi málo. Československá republika svým demokratickým uspořádáním a liberálním postojem k národnostním hnutím umožnila Slovákům rychle se dotvořit. To zároveň znamenalo i odmítnutí myšlenky čechoslovakismu. Jako první a nejostřejší se proti

¹⁶ Národné noviny, 31. 10. 1918 (zvláštní vydání, číslo 128 B).

¹⁷ Třeba říci, že v původní textaci ústavy tato preambule nebyla. Navrhl ji při projednávání ústavy přímo z pléna poslanec Ivan Herben, který se inspiroval ústavou USA začínající jak známo slovy „We, the People of the United States“. Herben zřejmě nevěděl, že pojem „národ“ má v angličtině jiný význam než v češtině a slovenštině a znamená prostě občany jednoho státu. Kromě toho výraz „people“ odpovídá spíše našemu pojmu „lid.“

myšlenke čechoslovakismu postavila katolická Slovenská ľudová strana Andreje Hlinky, od roku 1925 vystupující pod názvem Hlinkova slovenská ľudová strana (HSLS). Ľudová strana vystupovala už od roku 1919 s myšlenkou autonomie. Čechoslovakismus odmítla a na autonomistické pozice přešla i evangelická Slovenská národná strana. Také v slovenské větvi agrární strany (Republikánska strana zemědělského a maloroľnického ľudu), která byla po celé meziválečné období stranou vládnoucí, se vytvořilo silné autonomistické křídlo. Sám představitel slovenské větve agrární strany Milan Hodža, který se stal v roce 1935 předsedou vlády, opustil své původní čechoslovakistické stanovisko a stal se zastáncem myšlenky slovenské svébytnosti a omezené autonomie. Autonomistické křídlo vzniklo i v slovenské větvi Komunistické strany Československa (KSC), kde je reprezentoval okruh mladých intelektuálů kolem časopisu DAV. Na čechoslovakistických pozicích zůstala jen slovenská větev sociální demokracie, která ale na Slovensku byla velmi slabá. Autonomistická myšlenka neznamenalala v meziválečném období negaci Československa jako státu. Autonomisté nezpochybňovali ani jazykovou a kulturní blízkost Čechů a Slováků. Oproti čechoslovakistům však z této blízkosti neodvozovaly žádné politické konsekvence. Kněz Dr. Jozef Tiso, místopředseda HSLS, poslanec a pozdější prezident Slovenské republiky za druhé světové války, postoj Slováků-autonomistů k Československu vysvětlil v roce 1930 takto: Československo je i státem Slováků, protože Slováci se podíleli na jeho vytvoření. Setrvávají-li Slováci v Československu, nečiní tak proto, že tvoří (nebo v budoucnu vytvoří) s Čechy jeden československý národ, nýbrž proto, že takovéto řešení považují momentálně za nejvýhodnější. Z toho také plyne, že pokud by se v budoucnu našlo řešení, které je pro Slováky výhodnější, mají nezadatelné právo Československo opustit.¹⁸

Ve třicátých letech bylo již zřejmé, že myšlenka československého národa byla jen zbožným přáním. Pro novou slovenskou generaci, která již vyrůstala v podmínkách Československé republiky, byla idea svébytnosti Slováků něčím samozřejmým. Ukázal to přesvědčivě Zjazd mladej slovenskej generácie, který se uskutečnil ve dnech 25. – 26. června 1932 v slovenských lázních Trenčianské Teplice. Sjezdu se uskutečnili představitelé nejrůznějších politických směrů od mladých komunistů po mladé Ľudáky. Jediné, na čem se všichni shodli, byla neexistence československého národa. Sjezdové referáty jednotlivých účastníků publikoval ještě před zahájením sjezdu časopis *Politika*, který zároveň požádal prezidenta Masaryka, aby se vyjádřil ke slovenské otázce. Masaryk zde vyložil svou představu o postupném vzniku československého národa, jeho názory byly však vzápětí odmítnuty z různých stran slovenského politického spektra.¹⁹

Masaryk svému přesvědčení o tom, že Češi a Slováci tvoří v podstatě jeden národ, zůstal věrný až do smrti. Stejně to bylo i u jeho oddaného následovníka Edvarda Beneše, který byl od vzniku republiky nepřetržitě ministrem

¹⁸ TISO, Jozef. *Idéológia Slovenskej ľudovej strany*. Praha: Ústřední svaz československého studentstva, 1930. Brožura obsahuje Tisovu přednášku pro Svaz československého studentstva v rámci cyklu přednášek o programech politických stran. Text viz též: FABRICIUS, Miroslav – SUŠKO, Ladislav (eds.). *Jozef Tiso - Prejavy a články I. (1913-1938)*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2002, dok. 153, s. 300-308.

¹⁹ *Politika*, 14. 6. 1932, 25. 6. 1932.

zahraničních věcí a v prosinci 1935 se stal druhým československým prezidentem. Beneš 6. prosince 1933 vystoupil v Bratislavě s veřejným projevem, ve kterém prohlásil otevřeně: „Hovorím ako Čechoslovák, keďže národného vedomia len českého nemám, len Čechom sa byť necítim a cítenie české je mi podriadené cíteniu československému. Bol by som neuprímny, keby som celkom otvorene nepovedal, že si želim postupného vývojového zjednocovania oboch vetví nášho národa vo všetkých smeroch.“²⁰ V mladší generaci českých politiků sice nastoupil postupný odklon od čechoslovakismu, který se ukázal jako zcela neživotný, nicméně oficiálně zůstala idea jednotného československého národa základním pilířem státu až do roku 1938.

14. března 1939 vyhlásil slovenský sněm Slovensko za samostatný stát a následující den byl zbytek českých zemí okupován a přímo začleněn do Německa jako tzv. Protektorát Čechy a Morava. Existence samostatného slovenského státu za druhé světové války znamenala mnoho pro posílení slovenského sebevědomí. Jakkoliv byl tento stát zcela závislý na nacionálně-socialistickém Německu, byl to první stát, který Slováci ve své historii měli. Přesvědčivě ukázal, že slovenský stát je technicky možný. Vznik tohoto státu byl oficiální propagandou formulován jako vítězství slovenské národní myšlenky nad myšlenkou čechoslovakismu, která byla vydávána za český pokus o ovládnutí Slovenska, resp. za pokus o zničení slovenské svébytnosti. Ludácký politolog a politik Ferdinand Ďurčanský, v letech 1939-1940 slovenský ministr zahraničních věcí a vnitra, v roce 1943 označil čechoslovakismus nejen za pokus o nadvládu Čechů nad Slováky, ale také za výraz slovenské slabosti: někteří slovenští intelektuálové nevěřili ve vlastní slovenské síly, nevěřili ve slovenský národ a proto se jim jako přijatelné východisko zdálo splynutí s Čechy.²¹

Slovenský stát ovšem neměl žádnou naději přežít konec války, protože západní spojenci ani SSSR jej neuznávali a počítali s obnovou Československa, s jehož exilovou vládou v Londýně měli řádné diplomatické styky. Většina slovenských politiků, pokud se za války zcela nezkompromitovali spoluprací s Tisovým režimem, za této situace souhlasila s obnovou Československa, ovšem na nových zásadách. I když názory na to, jak by mělo poválečné Československo vypadat, se lišily, vypuštění fikce čechoslovakismu z ústavy a uznání svébytnosti slovenského národa bylo považováno za zcela samozřejmé. S představou obnovy Československa, které by ale tvořilo poměrně volnou federaci dvou národních států (českého a slovenského), vystupovala i Slovenská národní rada, ústřední ilegální odbojový orgán, který stanul koncem srpna 1944 v čele ozbrojeného protiněmeckého povstání na Slovensku (29. srpna – 27. října). S těmito požadavky nakonec musel souhlasit i prezident Edvard Beneš, byť on osobně zůstal až do své smrti přesvědčeným čechoslovakistou.

Třetí Československá republika (1945-1948) byla obnovena jako „národní stát dvou rovnoprávných národů – Čechů a Slováků,“ což již v teoretické rovině

²⁰ BENEŠ, Edvard. Reč k Slovákom o našej národnej prítomnosti a budúcnosti. Bratislava: Orbis, 1934, s. 8.

²¹ ĎURČANSKÝ, Ferdinand. Pohľad na slovenskú politickú minulosť. Bratislava: Vlastným nákladom, 1943, s. 142-143.

znamenal určitý protimluv, protože je otázka, do jaké míry může být stát dvou národů národním. Samotná myšlenka federace se nakonec po válce nerealizovala. Poválečná republika nicméně již na čechoslovakismus nenavázala. Nová „lidově-demokratická“ ústava, schválená 9. května 1948, hovořila o dvou národech – českém a slovenském – a stejnou dikci převzala i tzv. socialistická ústava z 11. července 1960 a – celkem pochopitelně – i ústavní zákon o československé federaci z 27. října 1968. Komunistický režim se k čechoslovakismu nejenže nehlásil, ale prohlásil jej za ideologický nástroj nadvlády české buržoazie nad Slovenskem.²² Sama česká veřejnost pak přijala během padesátých a šedesátých let existenci slovenského národa jako nezvratný fakt.

Literatura:

Pramene a tlače:

- BENEŠ, Edvard. Světová válka a naše revoluce. III. Dokumenty. 3. vydání, Praha: Čin – Orbis, 1931.
- BENEŠ, E. Reč k Slovákovi o našej národnej prítomnosti a budúcnosti. Bratislava: Orbis, 1934.
- ČAPEK, Karel. Hovory s TGM. 1. souborné vydání. Praha: Československý spisovatel, 1990.
- ĐURČANSKÝ, Ferdinand. Pohľad na slovenskú politickú minulosť. Bratislava: Vlastným nákladom, 1943.
- TISO, Jozef. Ideológia Slovenskej ľudovej strany. Praha: Ústřední svaz československého studentstva, 1930.
- FABRICIUS, Miroslav – SUŠKO, Ladislav (eds.). Jozef Tiso - Prejavy a články I. (1913-1938). Bratislava: Academic Electronic Press, 2002.
- RYCHLÍK, Jan – MARZIK, Thomas David – BIELIK, Miroslav (eds.). R. W. Seton-Watson and His Relations with the Czechs and Slovaks, 1906-1951. Documents. I. Martin – Praha: Matica slovenská – Ústav T. G. Masaryka, 1995, doc. 68.

Politika

Národné noviny

Monografie a sborníky:

- FALŤAN, Samo. Slovenská otázka v Československu. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1968.
- HROCH, Miroslav. Na prahu národní existence. Praha: Touha a skutečnost, 1999.
- KONTLER, László. Dějiny Maďarska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001.
- KOVÁČ, Dušan. Dějiny Slovenska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998.
- OPAT, Jaroslav. Filozof a politik T. G. Masaryk 1882-1893. Praha: Melantrich, 1990.
- OTTŮV slovník naučný, díl XXIII., Praha, 1905.
- RYCHLÍK, Jan (ed.). Korespondence T. G. Masaryk – slovenští veřejní činitelé do roku 1918. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2007.
- ŠPIESZ, Anton. Dejiny Slovenska na ceste k sebauvedomeniu. Bratislava: Perfekt, 1992.

Počet slov: 4 558

Počet znakov vrátane medzier: 32 096

²² FALŤAN, Samo. Slovenská otázka v Československu. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry (VPL) 1968, s. 93.